

Lelőkés Lajosné

A SZAKIRODALOM MINÉL TELJESEBB FELTÁRÁSA A CÉL - DE HOGYAN?

Hozzászólás Gallai Ervin: "A szakirodalom visszakeresésének kérdése" c. cikkéhez *

Könyvtárosok egyre gyakrabban tapasztalják, hogy a tájékoztató szolgálat feladatai új irányba: az adatszolgáltatás irányába fejlődnek. Ez már nem is "hagyományos" könyvtárosi, hanem dokumentációs feladat: a kutatót nem egy bizonyos témakörbe vágó könyvanyag vagy bibliográfia érdekli, hanem - néha egészen aprólékosnak tűnő - adatokat keres, és számára mellékes, hogy a kérdésre a választ valamely könyvből, vagy cikkgyűjteményből, folyóiratcikkből vagy egyéb típusu dokumentumból adtuk meg. Ezek az igények egyre sűrűbben jelentkeznek és természetes, hogy ehhez már nem elegendő a tájékoztató könyvtáros legfontosabb munkaeszköze: a hagyományos könyvtári katalógus.

G. E. megállapítása az OMgK katalógushálózatáról: "A jelenlegi katalógushálózat mellett, hogy állandóan terebélyesedik, nem tudja megoldani korszerűen a visszakeresést. Ez a körülmény előtérbe állítja a többdimenziós katalógus és a gépi-visszakeresés problémáját" (237. p.) általában érvényes könyvtárainkra.

Ez az állandó terebélyesedés (eltekintve a könyvtár berendezése szempontjából jelentős fizikai hátrányaitól), igaz, hogy a visszakeresést nehezíti, de nem szabad elfeledkezni elsődleges jelentőségéről, amely pozitívum: több anyag, több forrásmunka szerepel benne, és ezért terebélyesedik. Nem lehet tehát az a cél, hogy a terjedelmet csökkentsük, hanem, hogy a benne való tájékozódást elősegítsük.

A "komplex szakkatalógus" valóban célravezető megoldás szakkönyvtárak számára. Az egyes állománytestek (könyvek, folyóiratok, térképek, kéziratok, aprónyomtatványok, stb.) külön katalógusai mellett szükséges és igen használható az ún. komplex katalógus - akár betürendes, akár szakkatalógus formájában, amely egy bizonyos kérdésre nemcsak egyetlen állománytest anyagá-

* Megjelent a Könyvtári Figyelő 1965. 4. sz. 237-251. p.

ból, hanem a könyvtár teljes állományából "tálalja" a lehetséges forrasmunkákat a kutató elé. Ehhez azonban okvetlenül szükséges volna a komplex katalógusban a folyóiratcikkek feltüntetése is, sőt, nemcsak a folyóiratok cikkeinek, hanem egyéb gyűjteményes munkák: konferencia-jegyzőkönyvek, évkönyvek cikkeinek is. A komplex katalógus ezáltal valóban még sokkal terebélyesebb lenne a hagyományos könyvtári katalógusoknál, de vitathatatlan, hogy t a r t a l m á r a nézve sokkal bővebb, értékeesebb.

Ha a visszakeresést gépesítéssel akarjuk megoldani, eltekintve attól, hogy óriási beruházásokat igényel, nem bizonyos, hogy ez mindig kifízetődő lenne. Egyáltalán nem tudhatjuk, hogy ha minden fontosnak látszó adatot "kidokumentálunk" is, milyen arányban jelentkezik erre az adattömegre kutatói igény, ha viszont válogatva dokumentálunk, soha nem tudhatjuk, nem hagyunk-e ki olyan anyagot, amelyre váratlan igény lép fel. (Még akkor sem, ha a tudományos munka tervszerű szervezettségére támaszkodunk.) A kódolás és a lyukkártyák lyukasztása éppoly aprólékos munka, mint ahogyan a szakozás és a szakkatalógus kartonjainak készítése is az. Csupán a cédulabeosztástól mentesít a gépi visszakereső, a szorter.

A cédulakatalógus nehezen áttekinthető, a gépi visszakeresés nem gazdaságos, "E szerint" - folytatja G. E. - "marad továbbra is a cédulakatalógus. Igen ám, de a katalógus általában a monográfiákat, főleg könyveket tartalmazza. A haladás szempontjából legértékesebb, legfrissebb és volumenben a monográfiáknak többszörösét kitevő folyóiratirodalom a katalógusban nem szerepel. Az OMgK-ban legalábbis ez a helyzet. Ilyen körülmények között a katalógus segítségével a visszakeresésnek csak kisebbik részét lehet elvégezni." (243. p.)

Nem előírás, csak gyakorlat, hogy a könyvtári cédulakatalógusok általában csak monografikus munkákat tartalmaznak. Csak előny, ha az olvasói katalógusban (a betűrendesben és a szakkatalógusban egyaránt) folyóiratcikkek, folyóiratcimek, térképek, kéziratok anyag stb. címei is szerepelnek. Ennek elvi, katalógusszerkesztési akadályai egyáltalán nincsenek, csak a munkaerőhiányt, illetve a munkaszervezési akadályokat kell leküzdenünk. Ilyen, naprakész állapotban tartható dokumentációs katalógussal még mindig a legegyszerűbben jutnánk el a kívánt célhoz, egy olyan nyilvántartáshoz, amely nemcsak könyvtári, hanem a tágabb dokumentációs célnak is megfelel. Ezzel a katalógussal egyben kiküszöbölhető volna a G. E. által ajánlott index két, általa is elismert hátránya: az időeltolódás és a több

kötetben való visszakeresés nehézkessége. Az index szerkesztési és nyomdai munkálatainak átfutási ideje, amely a késést okozza, kiküszöbölhető a naprakészen tartott cédulakatalógussal. Természetesen ez nem zárja ki a katalógus időközönkénti publikációját sem.

Egy referálólap indexének szerkesztési munkálatai - ha a G. E. által javasolt kumulációkat végrehajtjuk - nem kevesebbek mint a cédulakatalógus gondozása; miért ne lehetne az index cédulákra készülő kéziratát jobb papírra készíteni és mint katalógust, könyvtári célokra használni? Itt már elmosódnak a határok a helyben használt, a szakkönyvtár teljes dokumentumanyagát tükröző, állandóan frissen tartott komplex katalógus és az időközönként kiadott index kézírata között, amely a G. E. által javasolt bővítésekkel nemcsak egy vagy több referálólap indexe, hanem egyben könyvtári katalógus, sőt bibliográfia is.

Ez a komplex katalógus bővebb, mert a könyvtár teljes anyagát tartalmazza, hagyományos könyvtári és dokumentációs célokra is egyaránt alkalmas, és kielégíti a szakkönyvtárral egybekötött, illetve belőle kifejlődött "könyvtár és dokumentációs központ" kétféle olvasótípusának: a monografikus, vagy enciklopédikus jellegű szakkönyvek iránt érdeklődő elméleti szakembernek és tanuló-típusnak és a legtöbbször operatív célokra adatokat, legújabb kutatási eredményeket kereső kutató igényeit. A gyakorlatban azonban ezek a határok elmosódnak és a "könyvtári és dokumentációs központ" két részének funkciói, állománya, katalógusai és kutatói állandó fluktuációban vannak.

A gyakorló könyvtáros jól ismeri azokat a mindennapos, ellentmondásosnak látszó problémákat mint pl. konferencia-jegyzőkönyv a könyvek katalógusába, folyóiratcikk a folyóiratcikk-katalógusba, különlenyomat legtöbb könyvtárban ismét a könyvek közé kerül; folyóiratcimek a folyóiratkatalogusba, evkönyvek viszont a könyvkatalógusba kerülnek számos könyvtárban. Ki ne ismerné az ún. kumulatív bulletinnek problémáját, melyek utolsó száma évkönyvként néha még eltérő címmel is jelenik meg? Ugyanilyen problémát okoznak az atlaszok - térképlapok, aprónyomtatványok - használati nyomtatványok - árjegyzékek minősítése könyvnek avagy aprónyomtatványnak.

Ez azonban csupán a könyvtár belső problémája: a kutató számára legtöbb esetben teljesen közömbös, hogy a kért adatokat könyvből, folyóiratcikkből, különlenyomatból, vagy valamilyen aprónyomtatványból, és melyik katalógusból kerítettük elő. Viszont a könyvtáros és a kutató szempontjából egyaránt a lehető legkényelmesebb megoldás, ha a szakkatalógus egy fiókjában minden forrást egy helyen találhatunk.

Az OMgK referáló lapjai nemcsak folyóiratcikk-ismertetéseket hoznak, hanem sokszor ezen túlmenően statisztikai táblázatokat, képleteket, kutatási eredmények összefoglalását, mint egy-egy cikk vagy könyv kiragadott részletét. Nincs az a katalógus, nincs az a könyvtári feldolgozó munka, amely kibírná ezt a részletekbe menő dokumentációt. Viszont: nem hiszem, hogy akadna olyan gyakorló könyvtáros, aki csökkentené a feldolgozó munkát, feleslegesnek tartaná, vagy egyenesen lemondana a katalógusról, még abban az esetben sem, ha ilyen kitűnő referáló lapok összesített és több évfolyamra visszamenően kumulált indexét kapná is helyette. A katalógusok bővítése, alkalmassá tétele a modern követelményekre a könyvtár részéről, az indexek bővítése és minél nagyobb példányszámban terjesztése a dokumentációs szolgálat részéről, együttesen érhetik el csak a kívánt célt: a szakirodalom minél teljesebb feltárását.

Egy országos jellegű "könyvtár és dokumentációs központ" egyiket sem nélkülözheti.

MOST JELENT MEG!

Ez az összeállítás a magyar hirlapokban 1964 folyamán megjelent könyvtári vonatkozású cikkeket válogatva regisztrálja. Hasonló kiadásban eddig az 1962. és 1963. évi hirlapok cikkeiről jelent meg bibliográfiai összeállítás.

MAGYAR KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI BIBLIOGRÁFIA

1964

2. rész

A MAGYAR HIRLAPOKBAN MEGJELENT
KÖNYVTÁRI VONATKOZÁSÚ CIKKEK

OSZE
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS
MÓDSZERTANI KÖZPONT
BUDAPEST
1965

Kapható a Könyvtártudományi és Módszertani Központ
Kiadványtárában (Bp. VIII. Múzeum u. 3. fszt.)